

अमरावती, अकोला, बुलढाणा,
यवतमाळ, वाशिम, व वर्धा या ६
जिल्ह्यातील शेतकरी कुटुंबातील
मुलींच्या सामुहिक विवाहासाठी अनुदान
देण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

महिला व बाल विकास विभाग,

शासन निर्णय क्रमांक : राजीव-२००५/प्र.क्र.२४२/का-२.

राजीव प्रशासन भवन, ३ रा मंजळ,

मंत्रालय, मुंबई-४०००३२.

दिनांक : २४ फेब्रुवारी, २००६.

बाबी : महसूल व वन विभाग शासन निर्णय क्रमांक एरासीवाव-१२०५/प्र.क्र.१८९/म-४ , दि.१९
डिसेंबर, २००५

प्रस्तावना : विदर्भात सध्या अनेक शेतकऱ्यांनी आत्महत्येचा केलेल्या आरोप. यामागची कारणे
शेतकऱ्यांचा प्रयत्न केला असता, यापैकी एक कारण म्हणून या शेतकऱ्यांनी त्यांच्या मुलींच्या
विवाहाच्या वेळी जास्त दाराने घेतलेले कर्ज केडले असल्याचा दावा आहे. आर्थिक विवचनेला कंटाळून
आत्महत्या केल्याचे शासनाच्या निदर्शनास आले आहे. अमरावती विभागातील सर्व जिल्हे व
नागपूर विभागातील वार्ड या जिल्ह्यातील शेतकरी मुलींच्या विवाहासाठी काहीबाजारी होऊ
नयेत, म्हणून सामुहिक विवाहाची संकल्पना शासनाच्या विचाराधीन होती. या सहा जिल्ह्यातील
शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या थांबविण्यासाठी शासनाने एक वेळेज जाहिर केले असून, त्याअंतर्गत
शेतकऱ्यांच्या मुलींच्या सामुहिक विवाहासाठी शासन अनुदान देईल.

शासन निर्णय : महाराष्ट्र राज्यातील बुलढाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ व वर्धा
या जिल्ह्यातील शेतकऱ्यांच्या मुलींच्या सामुहिक विवाहासाठी शासनाबाबत अनुदान देण्यात
येईल. या धोरणेसाठी शेतकरी वर्गात शेतमजुरांपाही समावेश असेल. या ६ जिल्ह्यातील
शेतकऱ्यांच्या मुलींच्या विवाहासाठी प्रति जोडपे रु. १०,०००/- एवढे अनुदान शासनातर्फे
देण्यात येईल. या १०,०००/- रुपयामध्ये विवाहासाठी आवश्यक असलेल्या मंगळसूत्र व इतर
घरगुती खरेदी करण्यात येईल. ही खरेदी करणाऱ्या त्या जोडप्याच्या इच्छेनुसार त्यांना आवश्यक
असलेल्या वस्तु रु. १०,०००/- च्या न्यायेत देण्यात येतील.

२. सामुहिक विवाह सोहळ्याची योजना स्थानिक स्वराज्य संस्था किंवा संस्था नोंदणी
अधिनियम १९६० व सार्वजनिक विध्वस्त अधिनियम १८५० अंतर्गत नोंदणीकृत स्वयंसेवी

संस्थेमार्फत राबदिण्यात येईल. सामुहिक दिवाह राबदिणा-या स्वयंसेवी संस्थांना प्रत्येक जोडप्यामार्फत रु.१,०००/- एवढे प्रोत्साहनात्मक अनुदान शासनामार्फत देण्यात येईल, या अनुदानातून विवाहाचे आयोजन व विवाह साक्षरमात्रा तदनुषंगिक खर्च स्वयंसेवी संस्था करतील. अशा दोन्ही बाबी धरून प्रति जोडपे एकूण रु.११,०००/- अनुदान मजूर करण्यात येईल.

३. सामुहिक विवाहात किमान १० विवाह होणे बंधनकारक आहे. हे विवाह शक्यतो तालुका पातळीवर आयोजित करण्यात यावेत. संबंधित स्वयंसेवी संस्थांनी किमान १५ दिवस अगोदर या सामुहिक विवाहाबाबत विस्तृत प्रसिध्दी द्यावी. संबंधित शेतक-वांकडून इच्छुकता मागवून या विवाहाबाबतची आवश्यक अशी नोंदणी स्वयंसेवी संस्थांनी करावी. या प्रक्रियेमध्ये संबंधित जिल्ह्याच्या आणि तालुक्याच्या लोकप्रतिनिधींना सहभागी करून घेण्यात यावे. या लोकप्रतिनिधींच्या सल्ल्याने उपयुक्त जागा व विवाहाचा शुभ मुहूर्त पाहून सामुहिक विवाह सोहळा आयोजित करण्यात यावा. सामुहिक विवाह प्रकरणी अंतिम निर्णयाचे सर्व अधिकार जिल्हाधिकारी यांना राहतील. या योजनेअंतर्गत अधिक राहण्य मिळण्यासाठी परिशिष्ट "अ" प्रमाणे माहिती जोडण्याची व परिशिष्ट "ब" प्रमाणे माहिती संबंधित संस्थेने संबंधित जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी यांचेकडे सादर करावी.

४. या योजनेसाठी अटी व शर्ती खालीलप्रमाणे असतील :-

- क) कसू व गर हे महाराष्ट्र राज्याचे अधिवासी (Domiciled) असावेत.
- ख) विवाह सोहळ्याचे दिनांकास वराचे वय २१ वरचे व कसूचे वय १८ वर्षे यापेक्षा कमी असू नये. वयाबाबत जन्म नोंदणी प्रमाणपत्र किंवा शाळा सोहळ्याचा दाखला किंवा शाळांत परिक्षा प्रमाणपत्र किंवा जन्माचा स्थानिक प्राधिकार-द्वारे दिलेला दाखला किंवा वैद्यकीय अधिकार्यांचे वयाबाबतचे प्रमाणपत्र यांचा धरण्यात येईल.
- क) कसू-वरांना त्यांच्या प्रथम विवाहासाठीच हे अनुदान अनुज्ञेय असेल. सदरचे अनुदान पुनर्विवाहाकरिता अनुज्ञेय राहण्य नाही.
- ख) बालविवाह प्रतिबंधक कायदा व हुंडा प्रतिबंधक कायदा अंतर्गत असलेल्या कोणत्याही कलमाचा भंग या दोघात कुटुंब बांधकडून झालेला नसावा.
- ड) सामुहिक विवाह सोहळ्यासाठी किमान १० दापरय असले आवश्यक आहे.

(ई) सामुहिक विवाह सोहळ्यात सहभागी झालेल्या सर्व दांपत्यांना विवाह नोंदणी प्रमाणपत्र लगेच दिले जाईल. यासाठी आवश्यक असलेल्या कागदपत्रांची पूर्तता विवाह सोहळ्यापूर्वी संबंधित जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी व विवाह नोंदणी निबंधक यांच्या कार्यालयाच्या तय्युक्त विद्यमान केली जाईल.

(उ) शेतक-यांची मुलगी असल्याचा पुरावा म्हणून शिक्षापत्रिका, शाळा सोडल्याचा दाखला किंवा इतर पुरावा माह्य झाल्यात याचा.

५. हा शासन निर्णय उपरोक्त २ जिल्ह्यापुरताच मर्यादित असून या शासन निर्णयाअंतर्गत सामुहिक विवाह सोहळ्यास अनुदान मिळवण्यासाठी कोणताही आर्थिक अडवा जातोय तिकड जलण्यात येणार नाही. हा शासन निर्णय कलहीने लागू होत असून ही योजना शासन निर्णयाच्या दिनांकानासून अमलात येईल.

६. ही योजना राबविण्यासाठी देणारा खर्च "मागणी क्र.एक्स-१-२२३५, सामाजिक सुरक्षा व कल्याण-०२, समाज कल्याण-१०३ महिष्टा प्रव्वाण राज्य योजनांतर्गत योजना-(२२) (०१) शेतक-यांच्या मुलींच्या सामुहिक विवाहाकरीता स्वयंसेवी संस्थांना अनुदान (२२३५-३२०-१) ४१ सहायक अनुदान". या लेखाशिर्षकाखाली खर्च दाखव्यात याचा तारीख सन २००५-०६ या आर्थिक वर्षासाठी शासन प्राप्ति, वित्त विभाग क्रमांक आकनि-११.०६/८१/अर्थसंकल्प-५, दिनांक १७.२.२००६ अन्वये आकस्मिकता निधी सांकेटांक ८०००-०८१-१ अन्वये मंजूर करण्यात आलेल्या रुपये २.०० कोटीच्या (रुपये दोन कोटी वरत) आकस्मिकता निधीतून घेतलेल्या अग्रिम रक्कमेतून भागविण्यात यावा.

७. आयुक्त, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांना नियंत्रक अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहे. आयुक्त, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी आकस्मिकता निधीतून खर्च करण्यासाठी आह्वरण व संवितरण अधिका-याकडे रक्कम सुपूर्द करण्यासंबंधीच्या आदेशात आगाऊ रक्कमेतून खर्च करताना सादर करण्यात येणा-या देयकावर "आकस्मिकता निधी अग्रिम-शासन प्राप्ति, वित्त विभाग क्रमांक आकनि-११.०६/८१/अर्थसंकल्प-५, दिनांक १७.२.२००६ अन्वये आकस्मिकता निधी सांकेटांक ८०००-०८१-१ अन्वये मंजूर", वसे लाल शाईने लिहावे. अशी स्पष्ट सूचना त्या आदेशात अंतर्भूत करावी व ही सूचना लाल शाईने अधोरेखित करावी.

हो शारान निर्णय नियोजन व वित्त विभागाच्या सहमतीने, वित्त विभागाच्या अनीपचारिक सदरने क्र.५१/०६/व्यय-६, दिनांक १५.२.२००६, आणि अनीपचारिक सदरने क्र.५१३/अर्थोपाय, दिनांक १७.२.२००६ अन्वये निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या अवेजानुसार व नोंदने.

द. र. म.
(वन्दना कृष्णा)
सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,
भा.राज्यपालाचे सचिव, राज्यभवन, मुंबई.
भा.मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
भा.उपमुख्यमंत्र्यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
भा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.
प्रधान सचिव (वित्त), वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
प्रधान सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
प्रधान सचिव, सहकार व कृषीसंगीत, मंत्रालय, मुंबई.
सचिव (मदत व पुनर्वसन), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
मंत्रालयीन द्वारे विभागाचे प्रधान सचिव / सचिव, मुंबई.
विभागीय आयुक्त, अमरावती / नागपूर विभाग.
आयुक्त, महिला व बाल विकास आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
नौदली महानिरीक्षक व मुद्रांक नियंत्रक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
महाराष्ट्रातक, माहिती व जनसंपर्क महामंडालपालय, मंत्रालय, मुंबई. (सोमनेस व्यापक परिक्षणी वेंचयाच्या दिग्गतीसह)
महामंडालक, कै.मस्तुरराय नाईक कृषी स्वायत्तबन मिशन, अमरावती.
महामंडालक (लेखा व परीक्षा) महाराष्ट्र -१/२, मुंबई/नागपूर.
महामंडालक (लेखा व अनुसंधान) महाराष्ट्र -१/२, मुंबई/नागपूर.
जिल्हाधिकारी, बुलडाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ व धर्ग.
मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, बुलडाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ व धर्ग.
जिल्हा विद्यालय नौदली निबंधक, बुलडाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ व धर्ग.
जिल्हा कोषागार अधिकारी, बुलडाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ व धर्ग.
भा.मंत्री /भा.राज्यमंत्री, महिला व बाल विकास यांचे खाजगी सचिव.
वित्त विभाग, (व्यय/६ व अर्थसंकल्प-५), मंत्रालय, मुंबई.
जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी, बुलडाणा, अकोला, वाशिम, अमरावती, यवतमाळ व धर्ग.
निवड नस्ती, का-२

परिशिष्ट - अ

सामुहिक विवाह सोहळा आयोजित करणाऱ्या संस्थेने आपल्या प्रस्तावा सोबत
वर / वधू यांचेबाबत सादर करावयाच्या तपशिल

वराची माहिती

वराचा फोटो

१. वराचे संपूर्ण नाव
२. जन्मतारीख व वय
३. शिक्षण
४. भूळ राहण्याचे ठिकाण
  - (अ) गाव
  - (ब) तालुका
  - (क) जिल्हा
  - (ड) दूरध्वनी (असल्यास)

वधूची माहिती

वधूचा फोटो

१. वधूचे संपूर्ण नाव
२. जन्मतारीख व वय
३. शिक्षण
४. भूळ राहण्याचे ठिकाण
  - (अ) गाव
  - (ब) तालुका
  - (क) जिल्हा
५. दंपत्याचा संपूर्ण पत्ता
६. दूरध्वनी (असल्यास)
  - (अ) निवास
  - (ब) कार्यालय
  - (क) इतर

विवाह विनयक माहिती

१. सामुहिक विवाह आयोजित करण-या संस्थेचे /
यंत्रणेचे नांव
२. सामुहिक विवाहाचे ठिकाण
३. सामुहिक विवाह आयोजित केल्याची तारीख
४. विवाह पध्दती - वैदिक / बौद्ध
५. प्रथम विवाह आहे काय ?
(अ) कर - होय / नाही
(ब) कर - होय / नाही
६. लग्नापूर्वी विधुर / विधवा होता / होती काय ?
(अ) कर - होय / नाही
(ब) कर - होय / नाही
७. यापूर्वी राहण / राहिलेल्या अर्धसहाय्याची
भागणी केली आहे काय ? - होय / नाही
८. अन्य गिळगोळाचे अज्ञापकाच्या अर्जे केल्या
आहे काय ? - होय / नाही

आम्ही खाली स्वाक्षरी करणारे वर / कर, सत्य प्रतिज्ञेवर लिहून देतो की, वर नमूद करण्यांत आलेली संपूर्ण माहिती आमचे ज्ञानानुसार खरी व वस्तुस्थितीवर आधारित असून सदर माहिती खोटी अथवा वस्तुस्थितीशी विसंगत असल्याचे निदर्शनास आल्या-या कारवाईस आम्ही पूर्णतया जबाबदार राहू.

दरमि नांव व स्वाक्षरी

वरचे नांव व स्वाक्षरी

ठिकाण :

दिनांक :

समोर

सक्षम प्राधिकारी

प्रतिज्ञापत्र लिहून देणार

१.	वराचे नाव	:-
	(अ) वय	:-
	(ब) व्यवसाय	:-
	(क) पूर्ण पत्ता	:-
२.	वराचे नाव	:-
	(अ) वय	:-
	(ब) व्यवसाय	:-
	(क) पूर्ण पत्ता	:-

आम्ही उभयतांनी ----- या

संस्थेने दिनांक ----- रोजी ----- या
ठिकाणी आयोजित केलेल्या सामुहिक विवाह सौहार्दक्यामध्ये सहभागी होऊन विवाह करण्याचे
निश्चित केलेले आहे. आम्ही उभयता स्वतःचीने सदर विवाह सौहार्दक्यात सहभागी झेत आहोत.
आमचा विवाह आपसात समतीने निश्चित झाला असून, आम्हांवर कोणताही दडपण नाही. प्रस्तुत
विवाह निश्चित करताना आमच्याकडून ज्याचा आगच्या कुटुंबियांकडून बाल विवाह प्रतिबंधक
कायदा / हुंडा विरोधी कायद्यातील तरतुदींचा भंग होणारे कोणतेही कृत्य घडलेले नाही अथवा
भविष्यात घडणार नाही. सबब कोजनेतर्गत दंड असलेले अर्थसहाय्य आम्हांस मिळणेबाबत विनंती
आहे.

वर नमूद तपशिल आमचे ज्ञानानुसार व माहितीनुसार खरा व वस्तुस्थितीवर आधारित
आहे. यात कोणत्याही प्रकारचा दोष अथवा दिशाभूल करणारी व वस्तुस्थितीशी विसंगत अशी
माहिती निदर्शनास आल्यास कायद्यातील तरतुदीनुसार आम्ही दंडात्मक कारवाईस वा अन्य शिक्षेस
पात्र राहू. म्हणून प्रतिज्ञापत्र लिहून दिले.

वराचे नाव व स्वाक्षरी

वधूचे नाव व स्वाक्षरी

समोर
(स्वाक्षरी)

सक्षम प्राधिकारी

दिनांक :

ठिकाण :

अर्जसोबत खालील कागदपत्रांच्या सत्यप्रती जोडाव्यात.

१. घाल विवाह प्रतिबंध कायदा व हुंसा प्रतिबंध कायद्यातून अखलेल्या कोणत्याही कलभाचा भंग या दाम्पत्य / कुटुंब यावेकडून झालेला नसतया. याबाबतचे दिहीत नमुन्यातील प्रतिज्ञापत्र (Affidavit) सादर करणे आवश्यक आहे. (रुपये २०/- च्या स्टॅम्प पेपरवर)
२. जन्मतारखेचा पुरावा म्हणून जन्म नोंदणी प्रमाणपत्र किंवा शाळा सोडल्याच्या दाखल्याची प्रत किंवा जन्माचा स्थानिक प्राधिकार-याने दिलेला दाखला किंवा वैद्यकीय अधिका-याचे समयावधीचे प्रमाणपत्र.
३. महाराष्ट्र राज्याचा अधिवासी असल्याचा पुरावा. (Domicile Certificate)

परिशिष्ट - २

सामुहिक विवाह सोहळ्यामध्ये भाग घेवून विवाह करणा-या दाम्पत्यास आर्थिक सहाय्य मिळण्यासाठी संबंधित संस्थेने सादर करावयाच्या प्रस्तावाचा नमुना.

नमुना

संस्थेचे नाव व पत्ता

दिनांक :

प्रति,
जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी,
जिल्हा

विवाह : सामुहिक विवाह सोहळ्यामध्ये भाग घेवून विवाह करणा-या दाम्पत्यास आर्थिक सहाय्य या योजनेतर्गत आर्थिक सहाय्य मिळणेबाबत.

महोदय,

आमची संस्था स्वयंसेवी संस्था असून ती संस्था नोंदणी अधिनियम, १९६० / सार्वजनिक विध्वस्त अधिनियम, १८५० अन्वये नोंदणीकृत असून संस्थेचा नोंदणी क्रमांक ----- असा आहे. आमची संस्था ----- ठिकाणी कार्यरत आहे. या संस्थेने दिनांक ----- रोजी ----- ठिकाणी ----- याजला सामुहिक विवाह सोहळा आयोजित केलेला आहे. ह्या विवाह सोहळ्यात यातोबत नमुद तज्ज्ञांनुसार वर / वधू सहभागी होऊन विवाह संपन्न होणार आहे. प्रस्तुत सामुहिक विवाहाकरीता येणारा खर्च आमची संस्था ----- विधीतून करणार असून, वर / वधूच विवाह नोंदणी विवाहाचे ठिकाणी होणार आहे. संबंधितचे विवाहाबाबतचे नोंदणी प्रमाणपत्र विवाहाच्या दिवशीच देण्याची व्यवस्था करणेत येत आहे.

तरी उपरोक्त नमुद योजनेतर्गत देय असलेले कर्जसहाय्य (वणी, मंगळदूज व संसारोपयोगी साहित्य, भांडी वगैरे) मंजूर करून त्याचा पुरवठा विवाह समारंभाचे दिवशी करणेबाबत विनंती आहे.

आपला दिव्यासू,

(संस्था प्रदायिकारी यांचे नाव व पद)